

Александра Савић
Мастер студије српског језика и књижевности
Филолошки факултет, Универзитет у Бањој Луци
aleksandra.suvira@yahoo.com

ЈЕЗИЧКА ПОЛИТИКА АУСТРОУГАРСКЕ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ¹

Резиме: *Рад истражује језичку политику коју је у Босни и Херцеговини од Берлинског конгреса до Првог свјетског рата водила Аустроугарска. Најважније етапе те политике односе се најприје на покушај увођења босанског језика као заједничког свим етничким групама на овом простору, а потом на покушај институционализовања српскохрватског као службеног језика. И док је политика босанског језика била провођена у духу Калајеве визије Босне и Херцеговине, период борбе за српскохрватски језик карактерише укључивање домаћих политичких актера у формулисање и провођење језичке политике. Питања која су била спорна у овим фазама језичке политике су име језика, употреба писма, правопис, образовна политика и језик администрације.*

Кључне ријечи: *Босна и Херцеговина, Аустроугарска, језичка политика, босански језик, српскохрватски језик.*

Језик је у окупираној Босни и Херцеговини представљао више политичко неголи лингвистичко питање, а језичка политика коју су проводиле власти била је у служби опште политике Монархије, па су се и покушаји превладавања језичких проблема углавном сводили на политичке маневре с циљем рјешавања затечене ситуације. Доласком на овај дио Балкана, пред аустроугарским властима „наметале су се двије крупне задаће: 1) да рјешавају проблем унутрашњег саобраћаја, дакле, да осигурају нужну комуникацију и некако ускладе истовремену употребу “њихових” језика (за Босну страних – њемачки, мађарски, пољски) и домаћег (службеног) језика

¹ Овај рад је дио мастер рада „Језичка политика у БиХ од Берлинског конгреса до Првог свјетског рата и њене последице на политичке процесе“, одбрањеног на Факултету политичких наука Универзитета у Бањој Луци 13.3.2017. године.

као језика средине (у Босни за њих страног), те 2) да, ако хоће “мир у кући” у оваквој, свакојачко нехомогеној Босни и Херцеговини, настоје стабилизovati локалне политичке прилике у којима су се и националне страсти и међунационалне супротности (и) у језику све више испољавале.² Поред тога, баш тада на овим просторима у средиште интересовања долазе: национално питање, јер је то вријеме буђења националне свијести; прихватање језичког заједништва; остваривање равноправности националнојезичких идиома, због чињенице да је заједништво истовремено будило страх од националне инфериорности; те назив језика, употреба и равноправност писама – јер су у употреби била три писма,³ итд.

Било је више покушаја да се ријешу језичко питање, а неки потези власти су оставили трајне посљедице како на језик, тако и на односе међу становништвом. Језичко питање није скидано с дневног реда у току свих четрдесет година аустроугарске владавине. Радило се првенствено о називу језика, чистоти говора, а потом и о питањима писма и правописа.⁴ Такође, радикалне и релативно честе промјене курса језичке политике ипак потврђују да стране власти нису имале јасну представу о цјелокупној језичкој ситуацији на овим просторима нити су за њу имале ефикасно рјешење. Оно што је посебно интересантно у поступцима Монархије је то да језичка политика „није тежила језичком партикуларизму ни увођењу посебног типа стандардног језика“,⁵ већ су се њени напори сводили на рјешавање националног питања. То указује на чињеницу да је статус језика у доба аустроугарске окупације био у првом реду политичко питање, а његова лингвистичка страна није узимана у обзир. Форма и суштина језика нису били спорни, већ управо његова стандардизација, коју су сви сматрали кључним потезом за коначно рјешење националног питања, јер је познато да „сваки идиом, било на којој се разини друштвене организираности остваривао и било на којем се ступњу вриједносне хијерархије налазио, манифестира се (...) као кохезиона сила унутар језичке заједнице (...) Будући да стандардни облик неког језика по својој дефиницији настаје баш у тежњи за стварањем јединственог идиома заједничке

² Ханка Вајзовић (2008) *Језик и национални идентитети: социолингвистичке теме*, Сарајево, стр. 44.

³ Исто, стр. 43.

⁴ Војислав Богићевић (1975) *Писменост у Босни и Херцеговини*, Сарајево, стр. 249.

⁵ Цевад Јузбашић (1973) *Језичко питање у аустроугарској политици у Босни и Херцеговини пред Први свјетски рат*, Сарајево, стр. 387.

⁶ Дубравко Шкиљан (1988) „Стандардизација језика као друштвени чин“ у *Језици и политике – Језична политика у вишејезичним заједницама*, Загреб, стр. 39.

⁷ На овом мјесту ћемо истаћи и следеће: „Стандардизација домаћег језичког идиома у Босни и Херцеговини започиње тек у другој половини XIX стољећа, тачније 1866, када је у првом штампаном часопису на овим просторима примјијењен Вуков фонетски правопис. Те године, наиме, основана је тзв. Сопронова печатња, која је по преласку у државно власништво названа Вилајетска печатња, а нешто касније Вилајетска штампарија. Игњат Сопрон, земунски штампар, дошао је у Сарајево на позив босанског валије Османпаше, основао штампарију и 7. априла 1866. године покренуо часопис Босански вјестник, који је штампан ћирилицом и по принципима вуковског правописа.“ Шире в. Милан Шипка (2001) *Стандардни језик и национални односи у Босни и Херцеговини (1850–2000) – документи*, Сарајево, стр. 25.

⁸ Прва фаза језичке политике започиње доласком генерала Филиповића и одликује се увођењем хрватског језика и латиничног писма у службену употребу. Он је започео језичку политику тиме што је навео ексклузивни хрватски курс у имену језика, који је подразумијевао да све објаве, новине и административни послови буду писани латиницом

ефикасне комуникације, у њему је кохезиони елемент особито истакнут.“⁶

Милан Шипка представља језичку политику у Босни и Херцеговини⁷ четирма фазама: прву фазу карактерише увођење хрватског језика и латиничног писма уз постискивање српског језика и ћирилице;⁸ другу фазу представља двадесетогодишња језичка политика Бењамина Калаја; трећа фаза започиње увођењем српскохрватског језика и манифестује се кроз борбу за признање службеног језика; и у четвртој фази долази до напуштања курса језичке толеранције,⁹ те је карактерише репресија и забрана у погледу језика и писама¹⁰.

Како је прва фаза трајала веома кратко а посљедња је наступила почетком Првог свјетског рата, то ћемо у овом раду представити само другу и трећу фазу, које, иако различите по настанку, утицају на језик, времену трајања итд., имају једну заједничку карактеристику која је преријетко истицана – оба концепта су настала изван Босне и Херцеговине и нису одражавала ставове становништва, те су оба заживјела наметањем а не вољом етничких група. Прва је концепт Бењамина Калаја и његове политике „босанске“ нације и „босанског“ језика, а други је производ идеје југословенства и у том смислу постојања заједничког језика свих јужнословенских народа – српскохрватског.

Друга фаза језичке политике – босански језик

Ова фаза језичке политике отпочиње доласком Бењамина Калаја у Босну и Херцеговину и свједочи о његовом покушају да језичко питање ријешити у склопу националног питања. Иако је ова политика доживјела неуспјех, она ће се, како то запажа Милош Ковачевић, „повампирити“ у постдејтонској држави. Најважнија питања која су била спорна, а која је Калајев режим настојао ријешити, јесу име језика, употреба писма, правописа, образовна политика и језик администрације.

Када је у питању нормирање језика, „у доба окупације

није било таквих прописа који би јединствено и на систематски начин за све области регулисали употребу службеног језика¹¹, па су се она регулисала посебним наредбодавним актима у управи, школству и судству. Што се тиче номинације језика, „треба имати у виду да је он био уско повезан са питањем националне афирмације и признавањем националне егзистенције, и то у ситуацији када су се на подручју Босне и Херцеговине поједини национализми међусобно сукобљавали“.¹² Тако су на овом простору у званичној употреби истовремено постојали сљедећи називи: хрватски језик, земаљски језик, босански језик, српскохрватски језик, а ако томе додамо и неутралне класификације као што су наш језик, народни језик итд., видимо да је владала права збрка у именима, иако сва означавају један језик. Поред тога, у званичној употреби био је и њемачки језик, првенствено у администрацији. Са Калајевим доласком устаљује се назив „босански језик“ у свим доменима службене употребе и тек касније је појединим конфесионалним школама дозвољена употреба и других назива.¹³ Иако већ 1880. године налазимо овај назив,¹⁴ он је тек Калајевом политиком добио своју политичку тежину.

Кад је у питању употреба писма, „владало је у читавом аустроугарском периоду право шаренило“,¹⁵ а питање равноправности писама је изазивало највише конфликта. У Босни и Херцеговини су се и прије окупације, а и послеје, користила три писма: ћирилица, латиница и арабица. Међутим, проблем је представљала само употреба ћирилице и латинице, док је употреба арабице „од почетка па до краја аустроугарске управе у Босни и Херцеговини остала недефинирана, или, одређеније казано – пошто се о њој и није размишљало у надређеним политичким сферама као о могућој званичној граfiјској алтернацији, она је остала везана за неофицијелну домену (муслиманско конфесионално школство, неке муслиманске политичке, вјерске и друге часописе и листове, приватну кореспонденцију).“¹⁶

У административној употреби била је искључиво лати-

и нарочитим хрватским стилем, а српско име и ћирилица су потискивани. Шире в. Војислав Богићевић (1975), цит. дј., стр. 249.

⁹ Ћирилица је званично укинута наредбом из 1915. која гласи: „Све босанскохерцеговачке власти, уреди и заводи употребљаваће у писменом српско-хрватском службеном саобраћају само латиницу. (...) У свијем земаљским наставним заводима са српско-хрватским наставним језиком употребљаваће се у настави само латиница.“ Ћирилица је тако остала у употреби само у поднесцима и дописима власти, при чему су се рјешења имала издавати на латиници, у српској црквеној употреби те у раду српског богословног завода. Шире в. Милан Шипка, цит. дј. стр. 114.

¹⁰ Исто, 6–8.

¹¹ Цевад Јузбашић (1999) *Национално-политички односи у босанскохерцеговачком Сабору и језичко питање*, Сарајево, стр. 10.

¹² Цевад Јузбашић (1973) *Језичко питање у аустроугарској политици у Босни и Херцеговини пред Први свјетски рат* Сарајево, стр. 383.

¹³ Исто, стр. 386.

¹⁴ Војислав Богићевић, цит. дј., стр. 251.

¹⁵ Ханка Вејзовић, цит. дј., стр. 45.

¹⁶ Љиљана Станчић (1991) „Номинација граfiја у Босни

ница, која је и потврђена 1879, док се у школама ћирилица учила само узредно. Међутим, борбом Срба за аутономију, те уступцима владе, проглашена је равноправна употреба оба писма у настави 1880.¹⁷ Без обзира на одлуку, у пракси је ћирилица запостављана, јер је у свим областима предност давана латиници. Будући да се радило само о формалној равноправности, и да је власт „заузела према ћирилицу далеко оштрији став него што се то дешавало са питањем језика“,¹⁸ можемо констатовати да је ово традиционално писмо у Босни и Херцеговини било занемаривано, све док није укинута 1915. године.

Тек је 1905. године донесена одлука о потпуној равноправности оба писма.¹⁹ У школи је ситуација била слична, а ако латиница није била форсирана и у школским и црквеним пословима, онда је ситуација била таква да се књиге штампају на ћирилицу за православне ђаке, а на латиници за католике и муслимане.²⁰ Међутим, иако су за вријеме Калајеве управе постојали прописи о равноправности ћирилице, ипак се они нису увијек проводили, што потврђује и вишеструко понављање одредаба о једнакости обају писама.²¹

Једина мјера језичке политике око које није било дилеме ни код народа ни код окупационих власти било је озваничење Вуковог правописа. Преузимање Вукових правила за основу језика најбоље илуструје колико је био тежак положај српског језика у Босни и Херцеговини. Наиме, озваничењем овог правописа створена је база за употребу језика, али парадоксално, тај језик није називан српским нити је на било који начин повезиван са стандардним српским језиком, иако је један од његових кључних принципа озваничен у употреби.

Прије усвајања фонетског правописа 1883, владала су различита правописна правила: „Срби су се, без изузетка, служили фонетским правописним правилима, док су се Хрвати колебали, но ипак је већина била за етимолошко писање. Према неким оцјенама Земаљске владе, већи дио муслимана био је за фонетско писмо.“²² Правопис и јужно (источнохерцеговачко) нарјечје били су основа на којој је почивао језик

и Херцеговини у вријеме аустроугарске управе“ у Милош Окука, Љиљана Станчић *Књижевни језик у Босни и Херцеговини од Вука Караџића до краја аустроугарске владавине*, Минхен, стр. 122.

¹⁷ Цевад Јузбашић (1973) *Језичко питање у аустроугарској политици у Босни и Херцеговини пред Први свјетски рат* Сарајево, стр. 392.

¹⁸ Војислав Богвићевић, цит. дј., стр. 257.

¹⁹ Исто, стр. 266.

²⁰ Исто, стр. 266.

²¹ Цевад Јузбашић (2002) *Привреда и политика у Босни и Херцеговини под аустроугарском управом*, Сарајево, стр. 396.

²² Митар Папић (1991) „О српскохрватском језику и правопису у Босни и Херцеговини у периоду аустроугарске окупације (1878–1918)“ у *Књижевни језик у Босни и Херцеговини од Вука Караџића до краја аустроугарске владавине*, Минхен, стр. 62.

у Босни и Херцеговини, али то очигледно није било довољно да се распре о језику заврше, и то најприје због политичких импликација. Поводом увођења овог правописа, Земаљска влада је истакла „Иако је млађи, овај правопис је већ нашао у јужнословенској литератури чврсто тле, а његови присталице су многи литерарни корифеји, као што су Вук Караџић, Даничић, Миклошић, Будмани Петар, Врчевић, Љубиша и други.“²³ Правопис није мијењан до 1912. године, о чему ћемо говорити у наредном поглављу, које се односи на трећу фазу језичке политике. Управо питање правописа илуструје компликовану језичку и националну ситуацију у овој земљи, јер је, према ономе што смо досад истакли, свака повезаност језика са само једном од етничких група била непожељна.

Школи, као једној од најмоћнијих васпитних установа, посвећивала се нарочита пажња и она „постаје један од инструмената путем кога би требало у коријену угушити било какве и било чије националноослободилачке тежње“,²⁴ па „наставни програми и уџбеници унапријед полазе са становишта буђења код ученика босанског патриотизма, који стоји под заштитом Монархије“.²⁵ Затечено стање у просвјети било је лоше – не само да се радило о културној заосталости, већ је аустроугарска окупација затекла стање у којем је у држави било неписмено 82,89% мушкараца и 93,35% жена.²⁶ Прве школе су основане 1879. у Сарајеву, и у почетку су имале карактер курса, да би потом прерасле у прве основне школе.²⁷ Наставни језик је одмах проглашен хрватским, али та брзо-плета одлука је брзо исправљена, па је то постао босански језик и од 1880. оба писма. Посебно ћемо истаћи чињеницу да се образовна политика није односила само на матерњи језик већ на читаву групу националних предмета којима је власт придавала посебан значај.²⁸

Године 1883, када је уведен фонетски правопис, појавила се и *Граматика босанског језика*,²⁹ која је прављена према вуковским и даничићевским начелима, а штампана и ћирилицом и латиницом. Израда граматике је мотивисана тиме што постојеће граматике нису биле састављене на

²³ Војислав Богићевић, цит. дј., стр. 422.

²⁴ Митар Папић (1972) *Школство у Босни и Херцеговини за вријеме аустроугарске окупације 1878–1914*, Сарајево, стр. 13.

²⁵ Исто, стр. 13.

²⁶ Војислав Богићевић, цит. дј., стр. 276.

²⁷ Митар Папић, цит. дј., стр. 10.

²⁸ Исто, стр. 15.

²⁹ Војислав Богићевић, цит. дј., стр. 252.

јужном нарјечју и фонетским правописом. Поред тога, њихов садржај је био неприличан за муслимане.³⁰ Оно што је било спорно је, међутим, назив Граматике, а не њен садржај,³¹ будући да је она била граматика вуковског типа. Објављивање ове књиге обезбједило је историјско оправдање за босански језик у посљедњој деценији 20. вијека. Најоштрије реакције дошле су из српских кругова – реаговали су листови из Србије, али и Босанска вила, која је штампање ове књиге дочекала ријечима којим моли читаоца да „се не зачуди натпису, јер то није никаква новина; одавно ми виђамо на школскијем свједоџбама тај назив. Ето у гимназији сарајевској учи се земаљски језик, а у препарандији и трговачкој школи босански! А сад ето дочекасмо да се и књиге пишу и штампају са натписом босански језик. Јамачно ће на скоро избити откле и граматика херцеговачког језика, јер тако би захтијевала равноправност.“³² Иако су интерконфесионалне школе биле примарна окупација власти, и у конфесионалним школама провођена је нарочита политика јер „владина политика према такозваним конфесионалним школама (српске школе су се могле само условно називати конфесионалним) полазила је, у основи, с истих политичких позиција на којима је изграђивана концепција државних школа. Наиме, и рад ових школа је третиран првенствено са становишта режимске политике у погледу националних струјања споља.“³³ У склопу тих политика било је субвенционисање католичких школа, док су се српске школе бориле што са материјалним потешкоћама, што са ометањима власти, а најочитији примјери угњетавања српских ученика су протјеривање учитеља и књига из Србије.

Објављивањем *Граматике*, Калајева политика је добила и званичну потврду и назив „босански“ могао је бити уведен у школски систем као матерњи језик. Но, без обзира на то, било је много отпора том послу, што са српске стране, што из саме Аустроугарске.³⁴ Међутим, кад је Калај придобио Ватрослава Јагића, који је пружио пуну подршку овом називу,³⁵ чинило се да се његова визија о заједничком језику коначно остварила. Од 1890. године босански језик се као званични изучава и у школама.

³⁰ Томислав Краљачић (1987) *Калајев режим у Босни и Херцеговини: (1882–1903)*, Сарајево, стр. 234.

³¹ Мухамед Шатор (2003) „Ко је аутор Граматике босанског језика (1890)“ у *Књижевни језик 21/2*, Сарајево, стр. 8.

³² Босанска вила, број 17/1890.

³³ Митар Папић, цит. дј., стр. 18.

³⁴ Оштро су реаговали листови из Србије и српски листови у Босни и Херцеговини. Поред тога, било је врло тешко пронаћи рецензента за тај посао.

³⁵ Наиме, Ватрослав Јагић је 1896. године као посланик у аустријској делегацији одржао говор у којем је пружио подршку овом називу рекавши: „Ја држим да је под таквим околностима потпуно исправно од стране једне обазриве земаљске владе да употребљава израз који одговара називу земље и који у ствари није измислила његова екселенција, него се већ у 17. и 18. вијеку употребљавао.“ Према Краљачић, цит. дј., стр. 238.

Кад је у питању администрација, постојале су двије области регулисања службеног језика:³⁶ службени језик спољног званичног језика био је домаћи језик у свим варијантама назива, а службена кореспонденција на њемачком и мађарском. Прописи који су регулисали употребу језика стално су се допуњавали и мијењали, а узимајући у обзир опште карактеристике администрације за вријеме аустроугарске окупације, најприје састав чиновника и њихово непознавање домаћег језика, Јузбашећ истиче да је већу пажњу изазивала употреба писма,³⁷ и то преваходно стога што је доминантан језик управе био њемачки. У актима управе су се такође сретала различита имена језика: земаљски, босански земаљски, српскохрватски, хрватскохрватски итд., а употреба њемачког или домаћег језика прилагођавала се приликама и односима, али у сваком случају, језику којим су становници говорили „дато је сасвим подређено и врло ограничено мјесто у унутрашњем пословању нижих органа управе.“³⁸

Посљедња акција у овој фази језичке политике била је покушај организовања филолошко-етнографског конгреса³⁹ који је требало да потврди специфичности босанског језика и учврсти Калајеву језичку политику. Конгрес није одржан и то је била „задња Калајева акција у области рјешавања језичке проблематике“⁴⁰ и последице тога режим полако напушта ову идеју. Њој су се најоштрије противили Срби, а касније и Хрвати, док су је прихватили муслимани окупљени око листа Бошњак. Најјаче оружје у имплементацији босанства био је школски систем који су окупатори организовали у складу са сопственим циљевима – потискивањем националног сегмента покушали су наметнути оданост Монархији. Управо тада, када језик није смио бити повезиван ни са једном етничком скупинам, почели су се умножавати сукоби око његовог имена и статуса, јер су становници очигледно сматрали да је језик начин да поправе свој политички положај. Нажалост, од тог времена, па до данас, језик је дио неразмрсивог клупка сукоба које можемо означити паролем – *чији је језик, његова је и Босна и Херцеговина*.

³⁶ Цевад Јузбашећ (1973) *Језичко питање у аустроугарској политици у Босни и Херцеговини пред Први свјетски рат*, Сарајево, стр. 8–13.

³⁷ Исто, стр. 15.

³⁸ Исто, стр. 15.

³⁹ Краљачић, цит. дј., стр. 240.

⁴⁰ Краљачић, цит. дј., стр. 241.

Трећа фаза језичке политике – српскохрватски језик

Језичку политику треће фазе карактерише неколико особености: прво, као актери језичке политике сада се појављују и националне организације, односно политичке партије у Сабору, што до тада није био случај, јер је језичку политику доносила и проводила само управа; и друго, језичко питање сада долази у везу са читавим сплетом других и другачијих проблема од којих ћемо побројати најважније: притисци за повећањем броја домаћих чиновника у управи, заоштравање српскохрватских односа, надирање југословенског покрета, кварење језика, те чињеница да је језичко питање у веома малом броју случајева долазило самостално, а све више се уређивало заједно са другим социјалним проблемима. Што се тиче конкретних мјера језичке политике, оне су исте као и претходне и односе се на: назив језика, писмо, те покушај ревизије правописа. У овом поглављу ћемо највише пажње посветити улози домаћих актера у креирању језичке политике, нарочито у Сабору.

Послије Калаја је у Босну и Херцеговину, као нови поглавар, дошао Стефан барон Бурије, чију политику карактерише другачија визија статуса Босне и Херцеговине у оквиру Монархије. Његовим доласком је Калајева политика и званично напуштена.

Још прије анексије, влада је издала наредбу по којој се језик назива српскохрватским (1907. године), а једино је муслиманима остављено да свој језик зову босанским. Тим актом је наложено да се „досадашњи назив земаљског језика „босански језик“ у цјелокупном службеном саобраћају и у свим дописима земаљских установа, служби и завода, земаљских подuzeћа свих врста у потпуности укида и да се убудуће за земаљски језик користи званичан назив „српско-хрватски језик (...) Сљедствено овом налогу се издаје наредба да се нови званичан назив земаљског језика има ставити у употребу у новим издањима школских књига и тисковима које се издају у овдашњим издавачким кућама, надаље у свим часописима и публикацијама које издаје Земаљска управа.“⁴¹ Тиме

је питање номинације језика ријешено, али само формално, док су борбе око назива биле све жешће, нарочито у штампи и Сабору. У духу ове наредбе, изашло је и ново издање граматике, али са другачијим називом, па је она, умјесто *Грамматика босанског језика*, названа *Грамматиком српско-хрватског језика*. Под овим називом *Грамматика* је издана 1908. и 1911, а њен садржај није мијењан.⁴²

У образовању и администрацији углавном се мијења само назив језика. Тих година се све више причало и о ревизији правописа, па је Земаљска влада 1912. донијела одлуку да се правопис ревидира,⁴³ и тако је, уз сагласност Комисије⁴⁴ и угледних филолога Решетара, Миклошича и Јагића, усвојено 30 нових правила. Фонетски правопис је и даље остао на снази. Кад је у питању писмо, 1905. године је донесена одлука о потпуној равноправности двају писама. Према Богићевићу, та наредба се односила само на државну администрацију, у којој је до тада била потпуна превласт латинице, док је у школама ствар била нешто другачија. Наиме, за ученике православце, књиге су штампане ћирилицом, а за католике и муслимане латиницом те је родитељима дато право се одлуче за писмо које ће њихова дјеца користити. Услјед све већих критика, 1910. је донесена одлука да се ћирилица и латиница уче подједнако, а да се уџбеници штампају на оба писма.⁴⁵

Иако је практично ријешено новом владином језичком политиком, у Сабору је језичко питање изазивало велике несугласице. Са српске и хрватске стране јављали су се захтјеви за једночланим именом или која ће одредница бити прва у двојном називу. Према Јузбашићу, „доношење Земаљског устава (Штатута) а затим отварање Босанскохерцеговачког сабора значило је почетак нове етапе у рјешавању језичког питања у Босни и Херцеговини.“⁴⁶ Што се тиче Штатута, у њему се налази само једна одредница која се тиче језика: у члану 11. прописано је да је „свим земаљским припадницима ујемчено чување народне особине и језика“,⁴⁷ тако да је питање језика и језичке политике овим актом било заобиђено,

⁴¹ Милан Шипка (2001) цит. дј., стр. 106.

⁴² Мухамед Шагор, цит. дј., стр. 8.

⁴³ Војислав Богићевић, цит. дј., стр. 274.

⁴⁴ Комисију су чинили Никола Симић, др Мартин Беђанић, Петар Кочић, Никола Ђурић, Осман Нури Хаџић, др Тугомир Алауповић, Сафет-бег Башагић, др Владимир Ћоровић и др Јозо Драмушић.

⁴⁵ Војислав Богићевић, цит. дј., стр. 266–267.

⁴⁶ Џевад Јузбашић (1973) *Језичко питање у аустроугарској политици у Босни и Херцеговини пред Први свјетски рат*, Сарајево, стр. 28.

јер се не спомиње ни назив језика ни писмо. Што се, пак, Сабора тиче, и ту су постојале намјере да се заобиђе језичко питање, најприје због тога што уставним одредбама које су се тичале надлежности Сабора, није дато Сабору право регулисања језичке политике. Међутим, дебате и писмени саобраћај вођени су на српскохрватском.⁴⁸ Начело прокламовано у Штатуту требало је да се одреди посебним законима.

Иако се о њему стално расправљало, „језичко питање у Босни и Херцеговини није било једнако актуелно нити је имало исту политичку важност за читаво вријеме саборске дјелатности. Оно се такође није јављало само као проблем у односима странака и управе, него и у међупартијским и међунационалним односима. Годинама је у страначкој штампи вођена борба око тога како треба да се земаљски језик званично назива, упркос томе што је од 1907. г. аустругарска управа службено називала језик српскохрватским“.⁴⁹ Питање језика у Сабору јавља се неколико пута, али ниједном самостално, јер су домаћи политички актери настојали везивати ово питање са другим важним проблемима које је требало расправити. То се нарочито односило на буџет јер су посланици, да би гласали, тражили испуњење својих захтјева. Такође, и поред сталних заједничких захтјева за доношење закона о језику, српски и хрватски посланици стално су се сукобљавали око његовог назива.

Улога Сабора и посланика у формулисању језичке политике је послије 1910. велика из два разлога. Први је тај да се први пут од доласка Аустроугарске јављају политички актери који учествују у доношењу јавне политике, а други да су закони о службеном језику и донесени захваљујући притисцима. То илуструје и чињеница да је у вријеме заоштравања сукоба око језика, поглавар Поћорек изричито наредио да све одредбе о употреби језика и писма спадају под његов лични дјелокруг, како не би дошло до преседана по овом питању.⁵⁰ Пошто је језичко питање било предмет расправа у Сабору на малтене свакој сједници, на овом мјесту ћемо издвојити најважније захтјеве и околности у којима су настали.⁵¹

⁴⁷ Штатут, доступно на [https://sr.wikisource.org/sr-el/Земаљски_устав_\(штатут\)_за_Босну_и_Херцеговину](https://sr.wikisource.org/sr-el/Земаљски_устав_(штатут)_за_Босну_и_Херцеговину) приступљено 8.11.2016.

⁴⁸ Цевад Јузбашић (2002) *Привреда и политика у Босни и Херцеговини под аустругарском управом*, Сарајево, стр. 399.

⁴⁹ Цевад Јузбашић (1973) *Језичко питање у аустругарској политици у Босни и Херцеговини пред Први свјетски рат*, Сарајево, стр. 36.

⁵⁰ Цевад Јузбашић (2002) *Привреда и политика у Босни и Херцеговини под аустругарском управом*, Сарајево, стр. 399.

Већ по отварању Сабора, 1910. године, покренуто је питање језика, најприје као захтјев да се народни језик уведе као унутрашњи службени језик, а онда и у дебати о стању на жељезницама. Проблем унутрашњег службеног језика био је повезан са захтјевима да се реорганизује администрација, те да се, умјесто страних службеника, запошљавају домаћи, док је питање жељезница било унеколико замршеније. Прво, на жељезници је било запослено врло мало домаћег становништва, а друго, њен положај је био стратешки врло важан за Монархију. Те године је постигнут споразум међу Србима и Хрватима о равноправности језика, па су га Срби звали српским, а Хрвати хрватским. Та прва сједница је отворена у духу сарадње међу Србима и Хрватима. Договор је прекинут када су Хрвати напустили начело облигаторног откупа кметова.

Кад је направљен хрватско-муслимански блок, иницијативу за рјешавање језичког питања преузели су Хрвати, и то захтјевима да службени језик буде „хрватски или српски“, оба писма – ћирилица и латиница равноправни, те да сви чиновници науче народни језик и да се не прими чиновник који не зна домаћи језик. Хрвати су обећали да ће гласати за факултативни откуп кметова, а муслимани за језички закон који су предложили Хрвати.

За још једну кризу у Сабору из 1911. узрок је језик, и то јер се посланици нису могли договорити око натписа и редослиједа писама на таблама на жељезници. У овим захтјевима муслимани су инсистирали и на натписима на арапском језику,⁵² што су и Срби и Хрвати прихватили.

Српски клуб је 1911. у договору са Владом изнио нови приједлог језичке политике, а Влада је поводом језичког питања изјавила да неће прихватити једнострано рјешење и да тражи паритет назива језика и писама.

Пошто је 1912. Сабор одбио изгласавање буџета, један од услова за поновно покретање Сабора био је доношење закона о језику.

Крајем 1912. требало је да се изгласа закон о жељезницама, који је био посебно важан, како за домаће

⁵¹ Детаљан преглед расправа о језику у Сабору које смо на овом мјесту сумирали шире в. Мирјана Грос (1967) „Хрватска политика у Босни и Херцеговини од 1878. до 1914.“ у *Историјски зборник XIX–XX*, Загреб стр. 9–68, Џевад Јузбашић (2002) *Привреда и политика у Босни и Херцеговини под аустроугарском управом*, Сарајево, стр. 398–414 и Џевад Јузбашић (1973) *Језичко питање у аустроугарској политици у Босни и Херцеговини пред Први свјетски рат*, Сарајево, стр. 28–90.

⁵² Овакви и слични захтјеви муслимана који су трајали током читавог аустроугарског периода управо оповргавају тезе бошњачких лингвиста о наводној општемуслиманској подршци босанском језику. Наиме, док је назив босански прихватио само лист Бошњак, све остале групације унутар муслиманског покрета имале су другачије визије језика. Ту је најприје група која је инсистирала на употреби арапског писма, затим они који пишу прилагођеним арапским писмом, а онда и они који су отворено подржавали и заговарали хрватски језик.

становништво, тако и за Владу. Жељезница је, наиме, била један од стратешких интереса Монархије, а посланици су тражили да вањски и унутрашњи службени језик на жељезницама буде српскохрватски, што је значило да на жељезници може да се запосли и домаће становништво. Тако су све посланичке групе захтијевале да се српскохрватски претходно озакони као спољни и унутрашњи службени језик жељезница. Закон о градњи жељезница је изгласан захваљујући гласовима радне већине, а језичко питање је поново остало неријешено.

Почетком 1913. наставили су се преговори око жељезница. Законом о званичном и наставном језику требало је да се уреди питање језика и на жељезницама. Поред овога, Влада је припремила Наредбу о употреби мађарског и њемачког језика која је требало да ступи на снагу послије владаревог овлаштења. Након што је формирана радна већина, у љето 1913. године постигнут је компромис о Закону о званичном и наставном језику. Нова владина коалиција (муслимански и хрватски саборски клубови и српска група Данила Димовића) и Земаљска влада договориле су да се у Босни и Херцеговини озваничи употреба српскохрватског језика и у унутрашњој служби на жељезницама. Аустријска и угарска влада су дале сагласност да ће језички закон бити прихваћен, а провладина већина га је изгласала.

Усвојени језички закон, међутим, није ступио на снагу због све већих криза на Балкану, те припрема за рат који је и започео сарајевским атентатом, па је, намјесто овог закона, дошао низ других мјера и наметнутих аката који су на првом мјесту имали задатак потискивања српског језика и ћирилице.

Питање језика у Сабору није имало посебан значај, будући да је од 1907. званично именован српскохрватски језик, а разлози сталног сукобљавања управе и посланика, те посланика међу собом око језика су двојаки: прво, језик се третирао као средство којим се настојало доћи до других уступака, прије свега социјалне природе, а друго, расправе око језика су попримиле изузетно националне, па и баналне

размјере. Баналне, јер је камен спотицања било само првенство имена у двојакном називу. Према досад наведеном можемо истаћи да је и у овом периоду језик био само средство за постизање политичких циљева, при чему није дошло ни до једног прихватљивог рјешења, па је језичко питање остало не само неријешено, него и толико замршено да и данас изазива бројне несугласице и спорења.

Као још једну посебно значајну промјену у политичком животу земље још ћемо само истаћи залагање посланика за чистоту језика. У тој борби предњачи прегалаштво народног трибуна и прослављеног писца Петра Кочића. Његове замјерке о кварењу језика, које је истицао како сатиром, тако и дебатама у Сабору, не односе се на екстралингвистичка питања језика, већ на његова лингвистичка обиљежја. Његову борбу за језик ћемо третирати као захтјев политичког актера за доношење политике у области језика, јер је он, као посланик, могао утицати на доношење јавне политике. Та борба је имала сљедеће видове „а) одбрана српскога језика од германизације, б) одбрана од кварења српскога језика, и в) борба за очување љепота српскога језика.“⁵³ Кочић је као посланик у више наврата бранио језик од лоших утицаја, учествовао у Комисији за ревидирање донесених закона и стално је на засједањима Сабора „захтијевао бољу и љепшу стилизацију предложених законских аката.“⁵⁴ Ова борба за чистоту језика изузетно је важна, будући да се због овог приједлога „у Сабору повело нешто више бриге о језику законских текстова; неки од њих усвојени су у Кочићевој језичкој редакцији.“⁵⁵

Закључак

У Босни и Херцеговини је језик важан фактор националне идентификације, а приликом истраживања језичких прилика у овој земљи, језичка ситуација за вријеме Аустроугарске се или занемарује или се погрешно интерпретира. Међутим, управо је та политика упливисала на данашње језичке конфликте, јер је циљаним активностима

⁵³ Милош Ковачевић (2013) „Актуелност Кочићеве борбе за српски језик“ у *Прилози настави српског језика и књижевности* 1/1, Бања Лука, стр. 65.

⁵⁴ Исто, стр. 71.

⁵⁵ Историја српског народа, Књ. 6, Од Берлинског конгреса до уједињења: 1878–1914, Т 2. стр. 273.

на стандардизацији језика утицала на то да он буде један од најјачих симбола националног идентитета. Језичка политика Аустроугарске била је у служби потирања и неутралисања етничких идентитета у Босни и Херцеговини. Однос Аустроугарске монархије према језичком и националном идентитету у Босни и Херцеговини и њихово селективно понашање према сегментима подијељеног друштва довели су до великих посљедица у политичком животу. Током цијелог периода предстандардизације и стандардизације језика на босанскохерцеговачом подручју он је био један од примарних маркера националног идентитета са једне стране, а са друге обиљежје насилно успостављених наднационалних идентитета. Ови супротстављени процеси у којима језик игра кључну улогу у успостављању нације имали су резултат у сталном сукобу центрипеталних и центрифугалних сила у друштву. Центрипеталне силе су тежиле да успоставе стабилност у држави кроз наднационалне идеје босанства и југословенства, док су се центрифугалне тежње изражавале различитим ставовима вјерских група, а потом и националних организација.

Будући да у доба аустроугарске окупације ниједан од ових процеса није окончан до краја – нити су националне организације наметнуле своју визију језика са формулом једна нација – један језик, нити је прихваћен концепт босанског или српскохрватског језика, резултат ових недовршених процеса је перманентни конфликт око језика. У самом језику нису се десиле радикалне промјене, али су екстралингвистички фактори утицали на то да некада један стандардни језик добије три варијанте. Називи језика, питање правописа, писма и језика у образовању у суштини су лингвистичка питања, али на нашим просторима су она у првом реду политичка питања па су и опредјелјивања за различита рјешења кретала углавном политичком линијом.

Литература

Војислав Богићевић (1975) *Писменост у Босни и Херцеговини*, Сарајево.

Дубравко Шкиљан (1988) „Стандардизација језика као друштвени чин“ у *Језици и политике – Језична политика у вишејезичним заједницама*, Загреб.

Историја српског народа, књ. 6, *Од Берлинског конгреса до уједињења: 1878–1914*, Т 2, Београд.

Милан Шипка (2001) *Стандардни језик и национални односи у Босни и Херцеговини (1850–2000) – документи*, Сарајево.

Милош Ковачевић (2013) „Актуелност Кочићеве борбе за српски језик“ у *Прилози настави српског језика и књижевности* 1/1, Бања Лука, стр. 65.

Милош Окука, Љиљана Станчић (1991) *Књижевни језик у Босни и Херцеговини од Вука Караџића до краја аустроугарске владавине*, Минхен.

Мирјана Грос (1967) „Хрватска политика у Босни и Херцеговини од 1878. до 1914.“ у *Историјски зборник XIX–XX*, Загреб.

Митар Папић (1972) *Школство у Босни и Херцеговини за вријеме аустроугарске окупације 1878–1914*, Сарајево.

Мухамед Шатор (2003) „Ко је аутор Граматике босанског језика (1890)“ у *Књижевни језик* 21/2, Сарајево, стр. 8.

Томислав Краљачић (1987) *Калајев режим у Босни и Херцеговини: (1882–1903)*, Сарајево.

Ханка Вајзовић (2008) *Језик и национални идентитети: социолингвистичке теме*, Сарајево.

Цевад Јузбашић (1973) *Језичко питање у аустроугарској политици у Босни и Херцеговини пред Први свјетски рат*, Сарајево.

Цевад Јузбашић (1999) *Национално-политички односи у босанско-херцеговачком Сабору и језичко питање*, Сарајево.

Цевад Јузбашић (2002) *Привреда и политика у Босни и Херцеговини под аустроугарском управом*, Сарајево.

Часописи:

Босанска вила, број 17/1890.

Интернет извори:

Штатут, доступно на [https://sr.wikisource.org/sr-el/Земаљски_устав_\(штатут\)_за_Босну_и_Херцеговину](https://sr.wikisource.org/sr-el/Земаљски_устав_(штатут)_за_Босну_и_Херцеговину), приступљено 8.11.2016.

Aleksandra Savić

**AUSTRO-HUNGARIAN LANGUAGE POLICY IN BOSNIA AND
HERZEGOVINA**

Summary

This paper explores the Austro-Hungarian language policy in Bosnia and Herzegovina from the Berlin Congress to the First World War. The most important stages of this policy are related to an attempt to introduce the Bosnian language as a common for all ethnic group in this area, and then to an attempt to institutionalize the Serbo-Croatian language as an official language. While the Bosnian language policy was implemented in the spirit of Kala's vision of Bosnia and Herzegovina, the period of struggle for Serbo-Croatian language as an official language represents the inclusion of domestic political actors in the formulation and implementation of language policy. The issues that were controversial in these phases of language policy are the name of the language, the use of letters, spelling, educational policy and the language of administration.

Keywords: *Bosnia and Hezegovina, Austro-Hungary, language policy, Bosnian language, Serbo-Croatian language.*